

Нестерова К. С.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки
і міжнародних економічних відносин
Міжнародного гуманітарного університету

Nesterova K. S.
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at Economics and
International Economic Relations Department
International Humanitarian University

ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ УГОД ТА ЇХ ВПЛИВ НА БАЛАНС ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ ПАРТНЕРАМИ

TRENDS OF REGIONAL TRADE AGREEMENTS FUNCTIONING AND THEIR IMPACT ON THE BALANCE OF EXTERNAL TRADE BETWEEN PARTICIPANTS

Анотація. В роботі виявлено актуальні тренди функціонування регіональних торговельних угод в контексті створення зони вільної торгівлі ЄС – Україна. На прикладі таких пострадянських країн, як Грузія, Україна та Молдова, визначено вплив функціонування регіональних торговельних угод на баланс зовнішньої торгівлі партнерів. Зроблено висновки про асиметричність впливу регіональних торговельних угод на зовнішню торгівлю.

Ключові слова: регіональна торговельна угода, пострадянські країни, зовнішня торгівля, баланс, зона вільної торгівлі.

Вступ та постановка проблеми. Процес регіоналізації є стійким трендом розвитку світової торгівлі. Однією з форм прояву регіоналізації світової торгівлі є укладання регіональних торговельних угод (РТУ). У 2017 р. кількість РТУ становить 240 од., з яких 172 є діючими з перспективою зростання до 300 од. Згідно з оцінками СОТ до 2025 р. на РТУ припадатиме понад 50% світової торгівлі [1].

ЄС має найбільшу кількість укладених РТУ, зокрема з 1 січня 2016 р. набула чинності Угода про Асоціацію України з ЄС, яка передбачає створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ). З метою максимізації вигод від функціонування угоди важливим стає аналіз досвіду таких пострадянських країн, як Молдова та Грузія, які також уклали РТУ з ЄС у 2014 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики РТУ займаються фахівці СОТ, ЮНКТАД, Європейської Комісії, а також іноземні науковці, такі як, зокрема, Дж.-А. Кроуфорд, Р.В. Форентіно, Дж. Грей, Р. Ліл-Аркас, Н. Ньюфелд, Р. Помфрет, Дж.Б. Слєпін, Дж. Вінер [2–6]. В контексті створення ЗВТ ЄС – Україна активно зросла зацікавленість і вітчизняних науковців до функціонування РТУ та їх ефективності. До таких вчених слід віднести І. Бураковського, О. Дзяд, В. Кончина, В. Мовчана, Є. Ніколаєва, О. Пашенко та ін. [7–11]. Проте досі існують розбіжності серед науковців та практиків щодо рівнозначності вигод учасників після створення РТУ, недостатньо розкритими залишаються питання впливу РТУ на баланс зовнішньої торгівлі пострадянських країн.

Метою статі є визначення впливу РТУ ЄС з Україною, Грузією та Молдовою на баланс зовнішньої торгівлі між ними з метою формулювання висновків щодо напрямів поліпшення сальдо такого балансу.

Результати дослідження. РТУ визначають як угоди, що відповідають п'ятьом рівням економічної інтеграції: преференційна торговельна угода (ПТУ), Зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок та економічний

союз [2]. Джерело [4] доповнює визначення РТУ тим, що ці угоди не обов'язково мають бути укладені між географічно близько розташованими країнами. Головною метою регіональних торговельних угод є надання преференцій у торгівлі партнерам за угодою.

У вітчизняній науці ці угоди прийнято розрізняти відповідно до таких етапів: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, повна інтеграція.

Дослідження ранніх етапів розвитку РТУ показує, що аспекти спрощення процедур торгівлі були тривалий час практично відсутніми. Протягом багатьох років ініціативи щодо сприяння розвитку регіональних зв'язків переважно мали форму співробітництва і не передбачали ухвалення масштабних торговельних угод. Такий перехід відбувся лише тоді, коли уряди почали усвідомлювати необхідність розширення світової торгівлі за межі тарифної політики. Перші РТУ були створені в Європі, а потім і в інших частинах світу. Початок переговорів СОТ щодо спрощення процедур у 2004 р. став додатковим імпульсом для розвитку РТУ [1]. Практично всі угоди, укладені після цієї дати, містять щонайменше якість посилення на заходи щодо спрощення митних процедур.

Перші спроби включити аспекти вільної торгівлі у РТУ були досить скромними, як правило, обмежувалися досить вузьким колом питань. Пізніші угоди розширили це коло і стали включати в себе такі сфери, як спрощення торговельних документів і прикордонного співробітництва. У сучасних угодах вільну торгівлю розширено шляхом включення заходів, таких як, зокрема, управління ризиками, права оскарження, постачання, «єдине вікно», тимчасовий допуск.

Погляд на недавно укладені РТУ показує все більш складну картину. Незважаючи на те, що вони, як правило, є більш широкими за своїм охопленням, окремі договори можуть по-різному розглядати аспекти вільної торгівлі. Також положення щодо спрощення процедур торгівлі можуть бути розташовані у нормативно-правових актах,

що відносяться до різних сфер, починаючи від митного законодавства і закінчуючи положеннями щодо транспортного забезпечення торгівлі.

Історичний розвиток РТУ представлено на рис. 1.

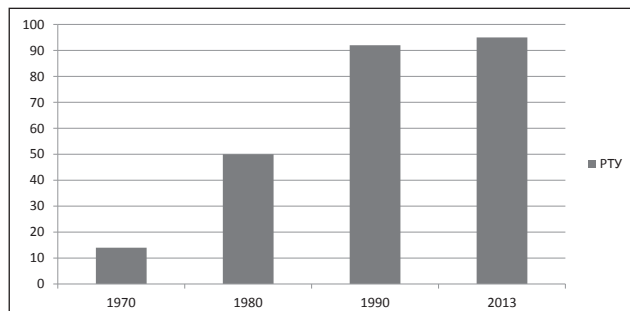

Рис. 1. Кількість регіональних торговельних угод, од.

Джерело: побудовано автором з використанням [1; 12]

До кінця 1970-х рр. РТУ обмежувалися зниженням тарифів, а також правилами кількісних обмежень, гарантіями оплати і недискримінації. В деякі з них (угода між Норвегією та Ісландією) також були включені положення, що стосуються політики в галузі конкуренції, та антидемпінгові заходи [1]. Ця ситуація поступово почала змінюватися в 1980-х рр., коли положення про вільну торгівлю стало зустрічатися частіше. Після 2000-х рр. РТУ майже завжди містять компонент вільної торгівлі (рис. 2).

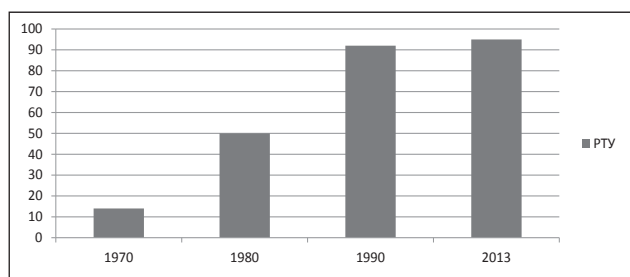

Рис. 2. Кількість РТУ, що містять положення про вільну торгівлю, %

Джерело: побудовано автором з використанням [1; 12]

Як вже було зазначено, визначальним моментом в активному розвитку угод про вільну торгівлю став 2004 р. Сьогодні в світі ЗВТ є однією з найпоширеніших форм регіональної економічної інтеграції. Згідно з оцінками СОТ вони становлять майже 90% всіх РТУ [1]. Структура РТУ у 2016 р. представлена на рис. 3.

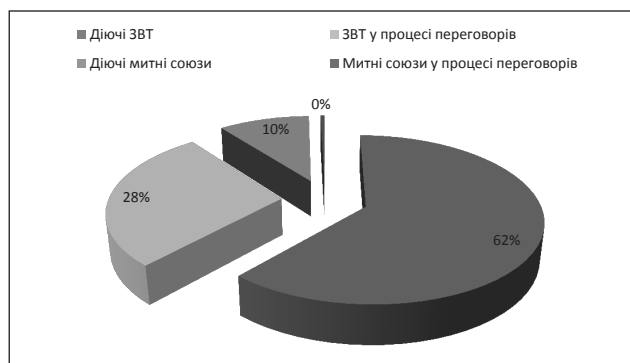

Рис. 3. Регіональні торговельні угоди (діючі та у процесі переговорів)

Джерело: побудовано автором з використанням [1]

Європа має найвищу частку участі у РТУ як з точки зору регіональних партнерів, так і щодо домовленості з учасниками з інших регіонів. Майже 40% всіх угод стосуються європейського ринку. На другому місці знаходиться ринок Східної Азії (27,6% всіх РТУ). На країни СНД припадає майже 20%. Найбільшу кількість РТУ в цьому регіоні було ухвалено протягом 1990-х рр. після розпаду СРСР. Близько 17% всіх РТУ мають хоча б одного південноамериканського партнера, а 15% підписала хоча б одна північноамериканська країна. Африка, Океанія і Карибський басейн показують найнижчий рівень за кількістю РТУ (8% для Африки та Океанії, 2% для Карибського регіону) [1]. Географічний розподіл кількості РТУ за регіонами світу представлено на рис. 4.

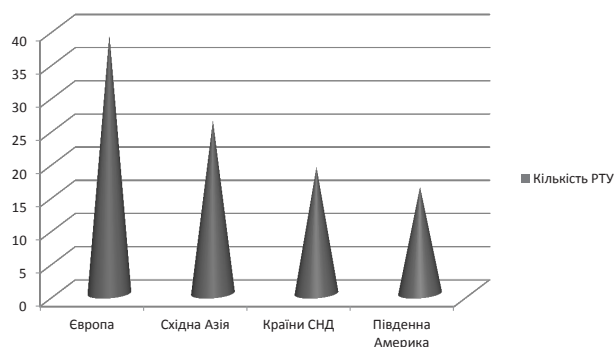

Рис. 4. Кількість РТУ в регіонах світу, % від загальної кількості угод

Джерело: складено автором з використанням [1; 12]

ЄС як єдиний член СОТ є лідером за кількістю РТУ (понад 30 од). Важливим є те, що Україна входить до топ-10 країн світу з найбільшою кількістю РТУ (табл. 1).

Таблиця 1

Члени СОТ з найбільшою кількістю РТУ

Країна	Кількість РТУ, од.
ЄС	31
Швейцарія	27
Ісландія	26
Норвегія	26
Чилі	18
Туреччина	18
Україна	16

Джерело: побудовано автором з використанням [1]

У 2014 р. ЄС уклав РТУ з Грузією, яка набула чинності з 1 січня 2016 р. і передбачає функціонування поглибленої та всеохоплюючої ЗВТ. Відповідно до найважливіших положень ЗВТ обидва партнери мають можливість без перешкод створювати філії або дочірні підприємства, має бути проведена гармонізація грузинського та європейського торговельного законодавства, забезпечено доступ до ринків країн-учасниць. До укладання угоди у 2013–2014 рр. ЄС посідав лише третє місце серед блоків країн-торговельних партнерів Грузії, поступаючись СНД та ОЧЕС. Баланс зовнішньої торгівлі за вказаний період між ЄС та Грузією був від'ємним для Грузії і дорівнював в середньому 1,7 млрд. дол. США. Водночас баланс зовнішньої торгівлі товарами ЄС з Грузією з 2014 р. є позитивним (рис. 5).

З Молдовою ЄС також підписав Угоду про Асоціацію у 2014 р., що передбачає створення ЗВТ. Баланс зовніш-

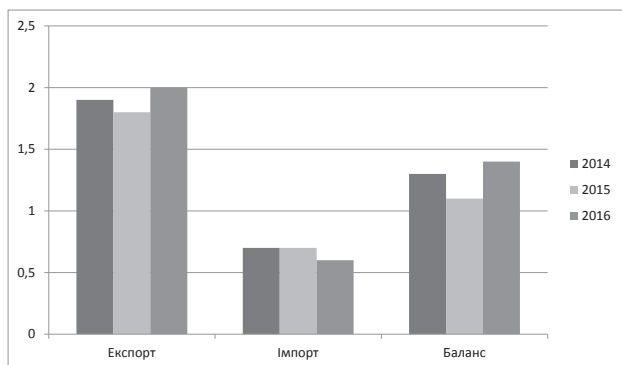

Рис. 5. Баланс зовнішньої торгівлі товарами ЄС з Грузією, млрд. євро

Джерело: побудовано автором з використанням [12]

ньої торгівлі ЄС з Молдовою є позитивним, проте має стійку тенденцію до зниження.

Щодо зовнішньої торгівлі України, то динаміку імпорту з країнами ЄС представлено на рис. 6. На жаль, необхідно констатувати, що зовнішньоторговельне сальдо для України є від'ємним (рис. 6), тоді як для ЄС воно є позитивним (рис. 7).

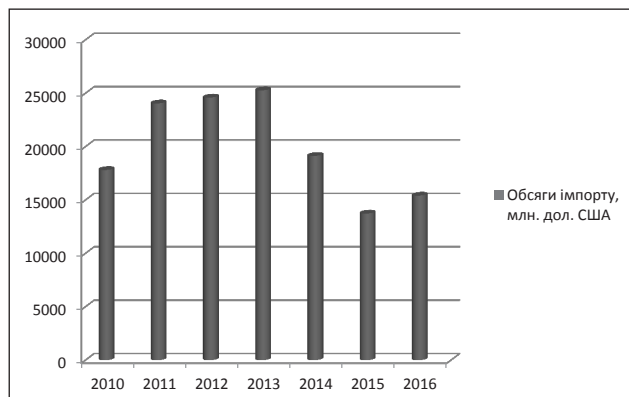

Рис. 6. Динаміка імпорту з країнами ЄС, млн. дол. США

Джерело: побудовано автором з використанням [13]

Таким чином, можна зробити висновок, що через 1 рік після ухвалення створення ЗВТ відбулися зміни в обсягах торгівлі між Україною та ЄС. Статистичні дані свідчать про те, що країни ЄС отримали більшу вигоду від ЗВТ, ніж Україна, від'ємне зовнішньоторговельне сальдо якої збільшилося з 3,3 млрд. дол. США до 4,7 млрд. дол. США.

Висновки. Отже, аналіз зовнішньоторговельного балансу пострадянських країн з ЄС після ухвалення РТУ свідчить про нерівномірність розподілу вигод між її учасниками. Крім того, створення РТУ має асиметричний вплив на експорт та імпорт країн-учасниць.

В перший рік імплементації РТУ відбувається незначне скорочення позитивного сальдо ЄС на рахунок країн-партнерів, що передбачає тимчасове збільшення обсягів

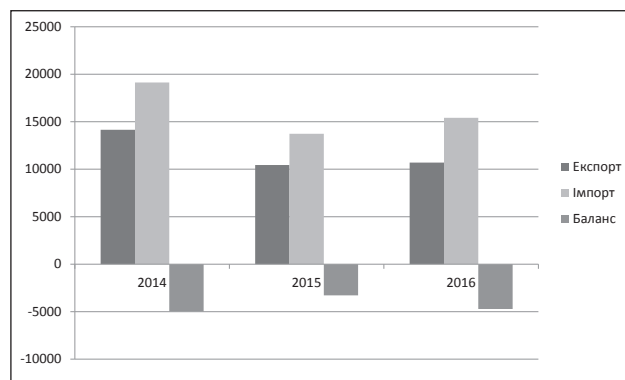

Рис. 7. Баланс зовнішньої торгівлі з ЄС для України, млн. дол. США

Джерело: побудовано автором з використанням [13]

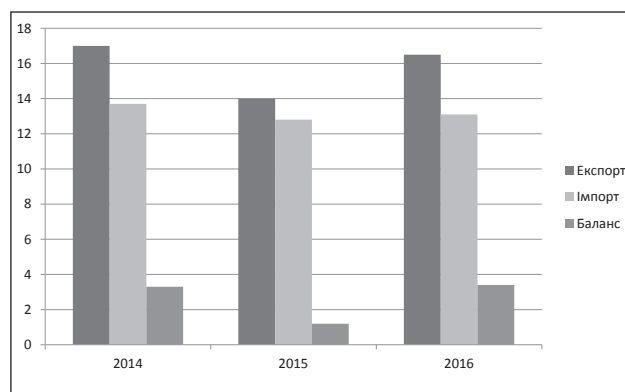

Рис. 8. Баланс зовнішньої торгівлі з Україною для ЄС, млрд. євро

Джерело: побудовано автором з використанням [12]

експорту товарів із зазначених країн. Проте у наступні роки показники повертаються до старих значень, а експорт з ЄС перевищує обсяги імпорту.

Асиметричність впливу РТУ на експорт пострадянських країн можна пояснити такими факторами, як, зокрема, низький рівень попиту європейських споживачів, недостатня якість товарів, відсутність стійкого розвитку інноваційних та експортних галузей економіки. Також структура експорту таких країн свідчить про переважання товарів з низькою доданою вартістю, сировини, трудомістких товарів.

Передбачено, що остаточна імплементація РТУ між ЄС, Грузією, Молдовою та Україною відбудеться у 2030–2040 рр. З метою поліпшення ефекту від створення РТУ для зазначених країн необхідними є створення сприятливого бізнес-клімату, підтримка малого та середнього підприємництва, гармонізація національних стандартів зі стандартами ЄС щодо якості товарів, будівництво збалансованих партнерських відносин між учасниками угоди та іншими торговельними партнерами.

Список використаних джерел:

1. Regional Trade Agreements / World Trade Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm.
2. Pomfret R. Regional Trade Agreements / R. Pomfret [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://economics.adelaide.edu.au/research/papers/doc/wp2005-15.pdf>.
3. Gray J. How effective are regional trade agreements? Ask the experts / J. Gray, J.B. Slapin [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wp.peio.me/wp-content/uploads/2014/04/Conf4_Gray-Slapin-01.10.2010.pdf.
4. Leal-Arcas R. Proliferation of Regional Trade Agreements: Complementing or Supplanting Multilateralism? / R. Leal-Arcas [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1768208.

5. Crawford J.-A. The Changing Landscape of Regional Trade Agreements / J.-A. Crawford, R.V. Fiorentino [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/discussion_papers8_e.pdf.
6. Neufeld N. Trade Facilitation Provisions in Regional Trade Agreements: Traits and Trends / N. Neufeld [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldscientific.com/doi/abs/10.1142/S1793993314500057>.
7. Бураковський І. Регіональні торговельні угоди за участю ЄС: уроки для України / І. Бураковський, В. Мовчан // Економічний Часопис-XXI. – 2005. – № 3–4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.soskin.info/ea.php?pokazold=20050303&n=3-4&y=2005>.
8. Дзяд О. Домінантні форми регіональної торговельної інтеграції країн-членів СОТ / О. Дзяд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1007>.
9. Кончин В. Регіональні торговельні угоди та Україна: виклик відповідності положенням СОТ / В. Кончин // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури : зб. наук. праць. – Вип. 20. – К. : НАУ, 2008. – С. 265–280.
10. Ніколаєв С. Глобальні і регіональні торговельні угоди та національна економічна політика : наук. доповідь / С. Ніколаєв. – К. : КНЕУ, ІГЛС, 2004. – 49 с.
11. Пашенко О. Міжнародні інвестиційні режими у регіональних торговельних угодах / О. Пашенко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Світове господарство і міжнародні економічні відносини. – 2015. – Вип. 7. – С. 58–64.
12. Trade policy / European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions>.
13. Статистика зовнішнього сектора / Національний Банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=44502&cat_id=44446.

Анотація. В роботі виявлені актуальні тренди функціонування регіональних торговельних угод в контексті створення зони вільної торгівлі ЄС – Україна. На прикладі таких постсоветських країн, як Грузія, Україна та Молдова, визначено вплив функціонування регіональних торговельних угод на баланс зовнішньої торгівлі партнерів. Сделано висновки про асиметричність впливу регіональних торговельних угод на зовнішню торгівлю.

Ключові слова: регіональне торговельне угода, постсоветські країни, зовнішня торгівля, баланс, зона вільної торгівлі.

Summary. The paper reveals actual trends in the functioning of regional trade agreements in the context of the EU – Ukraine free trade zone's creation. On the example of such post-Soviet countries as Georgia, Ukraine and Moldova, the impact of the regional trade agreements functioning on the balance of foreign trade between partners has been determined. Conclusions were made about the asymmetry of the impact of regional trade agreements on foreign trade.

Key words: regional trade agreement, post-Soviet countries, foreign trade, balance, free trade zone.